

ZVONA STAROG TOKIJA

ANA ŠERMAN

Prevela
Tatjana Bižić

■ Laguna ■

Naslov originala

Anna Sherman

THE BELLS OF OLD TOKYO

Copyright © Anna Sherman 2019

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Ijanu



Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Tokio je ogromni časovnik. Njegove uličice i široke avenije, zaboravljeni kanali i hramovi, tvore brojčanik divovskog sata. Njegove mesece i nedelje otkucava saobraćaj koji se sliva u prestonicu s pirinčanih polja na severu. Sate, minute i sekunde odmeravaju zgrade koje se ruše i druge koje se podižu, na zemlji preotetoj od mora. Vreme se odbrojava zapaljenim mirisnim štapićima, LED svetlima, atomskim časovnicima s optičkom rešetkom. Meri se životima ljudi koji se voze železničkom linijom Jamanote što kruži starim srcem grada i koji naseljavaju ravnice Kanto oko grada.

Sadržaj

Zvona vremena.	11
Hibija	17
Nihonbaši: nulta tačka.	25
Asakusa: mitska ravnica Kanto.	45
Akasaka: izumljivanje Eda	57
Međiro: neuspeli prevrat	69
Nezu: časovnici Tokugava	79
Ueno: poslednji šogun.	97
Rokumeikan: obnova pod carem Meidijem.	121
Cukiđi: japansko carstvo	131
Jokokava-Honđo: istočno od reke	143
Marunouči: novi koreni.	155
Kitasuna: zapaljive bombe 1945.	165
Šiba Kiridoši: Tokijski toranj	187
Štednja dnevne svetlosti: okupacija	205

Ičigaja: posleratni razvoj213
Šinđuku: tokijska sutrašnjica229
Hibija: hotel <i>Imperijal</i>243
Beleške261
Bibliografija.341
Zahvalnost359

Zvona vremena

Odzvonilo je pet; otkucaji su plovili preko parka Šiba. Svake večeri tačno u pet zvučnici širom Tokija prenose bosaj, uspavanku na ksilofonu, kojom se testira gradski sistem za uzbunjivanje. Melodija koja se pušta preko razglasa varira s kraja na kraj Japana, ali u Tokiju se obično pušta pesma *Jujake kojake*, čije reči glase: *U sumrak dan tamni. / S planine zvoni zvono vremena. / Hoćemo li kući, držeći se za ruke, i vrane i mi? / Kad se deca vrate, veliki pun mesec zasvetli. / Ptice sanjaju nebo puno zvezdanih iskri.*

Sa zvučnika te večeri nije svirala *Jujake kojake*, nego nešto drugo. Nisam prepoznala pesmu i pitala sam se koju li su to pustili, kad sam kroz melodiju koju su emitovali čula jedan drugi zvuk, zvono iz starog hrama Zođođi, nedaleko od Tokijskog tornja.

Odbilo je samo jednom, a otkucaj je odzvonio gotovo kao akord: visoka nota polako se produbljivala. Pratila sam zvuk. Prolazeći kroz Trostruke dveri hrama, videla sam ogromno zvono u otvorenom kamenom zvoniku i

zvonara u tamnoj indigo odori. Bio je vrlo mlad. Debeli konopac upleten od purpurnih, crvenih i belih niti visio je s vodoravnog šumokua, drvene poluge kojom se zvono udara. Dečak se uhvatio za uže, povukao šumoku malo unazad, pa onda ponovo, pre nego što je grunuo njime kao ovnom za razbijanje u pozelenelo bronzano zvono. Vukući uže, dečak se svom težinom bacio unazad i gotovo seo na kamene podne ploče, zatim ga je uže ponovo povuklo da se uspravi. Čitav taj pokret izgledao je kao snimak pušten unazad, kao pad koji se nekom čarolijom poništio.

Japan je zemlja zvona. Kad sam bila mala, neko mi je poklonio japanska zvona za vetar, krhku stvarčicu u obliku vazdušaste pagode: s pet uglova streha trospratnog krova visili su zvončići i šuplji cilindrići koji su zveckali kad se sudare. Igračka je bila povezana strunom za udice. Možda zato što je struna bila prozirna, pagoda je uvek izgledala kao da će joj delovi prhnuti i odleteti svaki na svoju stranu.

Niko mi nikad nije okačio igračku i na kraju su se strune tako umrsile da ih više nije bilo moguće razmrsiti niti se više mogla prizvati muzika zvončića.

Kako god bilo, zvončići za vetar bili su moj prvi doživljaj Istoka: presijavanje metala, treperave note, noćni povetarac.

Pošto je odbio i poslednji otkucaj, zvonar je odvezao trobojno uže, prebacio ga preko ramena, pa se zaputio uz dugačko stepenište ka glavnom svetilištu Zođodija.

Na metalnoj pločici na zvoniku piše: „Šiba Kiridoši. Jedno od Zvona vremena Eda.“

Pre nego što je Tokio postao Tokio, nosio je ime Edo. Od početka XVII veka Edo je u suštini bio političko

središte Japana, iako je Kjoto ostao prestonica sve do 1868, kao što je i bio još od 794. Početkom XVII veka samo su tri zvona odbrojavala vreme: jedno u Nihonbašiju, u zatvoru u samom srcu grada, drugo blizu severoistočnog hrama posvećenog boginji milosrđa i treće u Uenu, nedaleko od severne gradske kapije – Demonskih vrata. Kako je Edo rastao – 1720. godine u gradu je živelo više od milion ljudi – šoguni iz dinastije Tokugava dodelili su zadatak odbrojavanja vremena još nekim zvonima: onom u Šibi, blizu Tokijskog zaliva; onom istočno od reke Sumide, u Honđu; onom u zapadnoj četvrti Jocuji, u hramu Nebeskog zmaja; jugoistočno od centra, u brdima Aksaka, gde se danas nalazi sedište te-ve i radio kompanije *Tokio broudkasting systems*; onom u Ičigaji, blizu Ministarstva odbrane; i onom na krajnjem severozapadu, u Međiru, gde je 1657. izbio najgori požar koji je grad doživeo.

Zvona su odbrojavala sate, tako da grad šoguna zna kada treba da se probudi, kada da pođe na spavanje, kada da radi, kada da jede.

Pored metalne pločice nalazi se i mapa koja prikazuje domašaj zvuka svakog zvona, krugove koji se preklapaju, kao krugovi oko kišnih kapi kad padaju u mirno jezerce. Kišnih kapi zamrznutih tačno u trenu kad dodirnu površinu.

Neposredno pred smrt 2003. godine kompozitor Jošimura Hiroši napisao je knjigu naslovljenu *Zvona vremena u Edu*.

Jošimura je svojevremeno radio kao dizajner zvuka. Mogao je da izgradi ceo jedan svet od komadića muzike, nekoliko stihova, imena nekog brda, izvora ili reke. U svojoj poslednjoj knjizi Jošimura je opisao Tokio onako

kako bi ga doživio neko lišen vida: koraci radnika koji se vraćaju kući kroz park Ueno, zveckanje novčića koje ljudi ubacuju u kutije za priloge u hramovima i svetištima, bukači viču na nespretnog zvonara koji nije dobro odzvonio đoja no kane, sto osam otkucaja zvona u ponoć nove godine za sto osam ovozemaljskih želja koje kvare ljude.

Grad šoguna nestao je gotovo potpuno, pisao je Jošimura. Ne samo zgrade i vrtovi nego i zvučni pejzaž grada. U *Zvonima vremena* Jošimura luta ogromnim gradom osluškajući ne bi li čuo zvuke koji se nisu promenili za petsto godina. Neki su isuviše tanani za Tokio u XXI veku – zvuk lotosa koji se otvaraju u zoru. *Mnoštvo sveta okupljalo se svakog leta da osluškuje otvaranje pupoljaka na jezeru Šinobazu. Možemo li uopšte da zamislimo koliko su osetljivi bili ti ljudi tada? Neki zvuci starog Eda ipak su preživeli: povici prodavaca koji nude svoju robu na pijacama, zveckanje staklenih zvončića za vetar koji se svakog jula voze kroz grad na zaprežnim kolima i zvonjava zvona koja odbrojavaju vreme.*

Jošimura je verovao da je suština hramskih zvona podjednako u njihovom muku kao i u njihovoj zvonjavi. I da kad zazvoni, zvono ispija sav život oko sebe.

Šoguna više nema, ali i sad možete da čujete isto ono što je čuo on, piše Jošimura. Ton zvona se otvara upolje. Zvuk sadrži kretanje kroz vreme.

Rešila sam da pođem Jošimurininim stopama i potražim ono što je preostalo od njegovog izgubljenog grada. Neću da se vozim ekspresnim izdignutim trasama ni linijom Jamanote, koja kruži srcem grada, nego ću poći kroz one delove gde se čuju zvona, prateći one krugove s mape koje kao da su napravile kišne kapi padajući u jezerce. Vetrovi

umeju da odnesu brujanje zvona daleko preko Tokijskog zaliva, a kiša da ih utiša kao da nikad nisu ni zazvonila.

Svaki krug ima bezbroj ishodišnih tačaka. Pravac mojih šetnji će se menjati, baš kao što one kružnice na mapi mogu da se menjaju. Postoje granice, ali one nisu nepromenljive.



Kacudi Daibo bio je čuven, iako ja godinama nisam znala koliko čuven, po kafi koju je pravio i, naročito, po tome kako ju je sipao. Puštao je da na fino samlevenu kafu kane jedna kap vode, pa dve, pa tri, i naposljetku je curkao svetlucavi lanac kapi.

Daibova crna kosa bila je postrizena kao kod monaha. Svakoga dana bio je obučen u blistavobelu košulju, crne pantalone i crnu kecelju, uniformu koja se nikada nije menjala i koja je podsećala na odoru nekog askete. Imao je lepe crne oči i modru mrlju na donjoj usni, možda nekakav mladež. Bio je sitan čovek, ali ne i kada je stajao za svojim šankom.

Daibov kafe niko nije pronašao slučajno. Morali ste da znate da je tu pre nego što biste pošli uzanim stepenicama. Prostorija je bila mala, svega dvadeset mesta, uzani pravougaonik kakav Japanci zovu jeguljino gnezdo.

Tokio je grad koji nikada ne miruje, u kome se sve menja i premešta, ali ne i Daibov kafe – on je uvek isti.

Bio je to mali kafe na spratu, iznad restorana u kome se služio ramen*. Restorančić je zatim pretvoren u garderobu za ostavljanje prtljaga. Pre restorana je tu bio butik. Na spratu iznad kafea nalazila se prodavnica mačeva. Na gornjem spratu je neko, čini mi se, prodavao necuke: sićušne figurice ljudi, životinja i stvorenja iz mašte izrezbarene od drveta ili kosti. Onda su se vlasnici svih tih drugih lokala odselili ili penzionisali i čitava zgrada se ispraznila. Ostao je samo Daibo. Daibo nikad nije odlazio, osim na tri dana svakog avgusta, kad je putovao na sever, u planine Kitakami u prefekturi Iivate, odakle je bio rodom.

S jednog kraja prostorije na drugi pružao se grubi šank od borovine koju je Daibo doneo s pilane gde se, rekao je, samo razvlačila.

Daibo je svakog jutra pržio sirovu kafu. Pootvarao bi prozore i miris je lebdeo niz Ulicu Aojama, pa čak i sve do raskrsnice Omotesando. I leti i zimi, u proleće i u jesen. Zrnevlje je čegrtalo kao dečja igračka za prizivanje kiše, kao loptice s brojevima u bubnju za loto. Preko tog čegrtanja lebdeo je džez, koji je Daibo voleo. Muzika bi utihnula, zaglušena sirenama, hukom saobraćaja, kišom, prodornim cvrčanjem cvrčaka – pa se vratila kao da nikad nije ni bila ućutkana.

Daibo je jednom rukom vrteo valjak za prženje u koji je stajalo kilogram zrna kafe, a u drugoj je držao knjigu, koju je spuštao da pocrnelom bambusovom kašikom proveri je li kafa pržena. Onda bi ponovo podizao tom u mekom povezu i nastavljao da čita.

* Vrsta japanske supe s rezancima. Postoje brojne varijacije, s raznim vrstama supe kao osnovom i dodatkom soja-sosa, misa, karija, povrća, algi, plodova mora i drugog. (Prim. prev.)

日比谷

Hibija

U Hibiji se nalaze relikti svih razdoblja tokijske istorije – stabla za koja kažu da su stara koliko i sam grad, deo nasipa na kome je bio podignut zamak, orkestarski podijum u prvobitnom parku, bronzani vodoskok...

Edvard Sajdenstiker

Hibija

Noć i grad kuljaju u sobu.

Severno krilo hotela otvara se na blok kancelarijskih zgrada u četvrti Otemači. Preko puta mog prozora slepi zid od asfalta pa do neba, a iza njega stakleni zidovi jedan za drugim, uspravno postavljena ravan izdeljena na četvrtaste ili pravougaone panele; u svakom okviru po jedna ljudska prilika, u ponekom po dve ili tri. Tamo gde su prozori bili prazni, moglo se gledati u njihov sjaj i zgrade zbijene naspram hotela mogle su biti i televizijski ekrani, samo što se na njima nisu prikazivale sitne drame, nego su oni motrili mene kako gledam napolje, mene s jednom rukom na roletni.

Prešla sam u drugo krilo. Nova soba bila je okrenuta ka Hibiji i šancu Vadakuri, jednom u lavirintu vodenih šančeva koji opasuju carsku palatu. Umesto deset hiljada prozora, ogromni kameni blokovi bez maltera uzidani u staru utvrdu.

Grad je iščezao. Nalazila sam se gotovo u srcu spirale šančeva oko carskog dvora, ali je nisam mogla videti.

* * *

„Zanima te, znači, vreme“, rekao je Artur. Sedeli smo za Daibovim dugačkim šankom i pili kafu s mlekom iz čajnih činijica. Artur je Amerikanac, prevodilac, piše knjige na japanskom. „Dakle, prvobitna reč za prostor-vreme glasi kan.“

Prelistavala sam svoj rečnik, napregnuto se mršteći. „... Šta je sa điku?“

Artur se osmehnuo. „To je samo *zvanična* reč. Ja zvaničnu reč uzmem, seciram, rastavim. Ako ti pronađeš nešto dobro i prva iskopaš reč, pobeđuješ.“

Dok engleski za vreme ima samo jednu reč, japanski ih ima mnoštvo. Neke potiču iz drevne kineske književnosti – uto, seiso, koin. Iz sanskrita je japanski pozajmio reč kojom se izražava ogromnost, eoni koji se protežu van svih granica mašte, ka večnosti: ko. Takođe i reč za najsićušniji delić vremena: sejsuna – čestica trenutka. Iz engleskog je japanski preuzeo tajmu. Tajmu se koristi za štoperice i utrke.

„Na Zapadu mi shvatamo vreme kao kretanje napred“, kaže mi Artur, „kao nešto apstraktno što stupa ka nekakvom kraju o kome ništa ne znamo i koji ne vidimo. Samo ne bi trebalo da zaboraviš da je japansko vreme isripovedano u životinjama, u Zodijaku. Japanci su nekada vreme videli kao *stvorenje*.“

„Ne znam tu priču.“

„Ne znaš za Zodijak? Nisi čula za Veliku trku?* Ovako ide. Jednom davno, davno Buda je pozvao sve životinje

* Legenda je kineskog porekla i ima mnogo varijanti (u nekima je životinje sazvao kineski car, a ne Buda), ali suština priče je u tome da su se životinje utrkivale i da su im godine redom dodeljivane prema redosledu kojim su stizale na cilj trke. (Prim. prev.)

koje postoje na svetu da dođu kod njega pre nego što napusti ovozemaljski život i stupi u nirvanu, ali samo se dvanaest životinja potrudilo da se pojavi – miš, zmaj, majmun, vo, zmija, petao, tigar, konj, pas, zec, ovca i svinja. Da im zahvali, Buda je podelio vreme na cikluse od po dvanaest godina. Zatim je svakoj životinji dodelio da bude čuvar po jedne godine u ciklusu. Ljudi ovde još osećaju tu povezanost sa Zodijakom. Godina kad si rođen određuje ko si. Ja sam rođen 1967, u godini ovce.“

Artur je dobacio nešto što nisam razumela Daibu na suprotnom kraju šanka. Daibo se nasmejao.

„Merenje vremena Zodijakom odgovara na pitanje zašto ne postoji godina mačke. Miš nije probudio mačku na vreme, pa mačka nije stigla kod Bude. Zbog toga su sad miš i mačka takvi neprijatelji. Zašto je prva godina u ciklusu posvećena mišu? Zato što se ušunjao na volovski papak i iskočio da pozdravi Budu prvi, pre nego što je to uspelo volu. Svaka životinja ima svoj identitet i stvarnost koja uz taj identitet ide. Ne zaboravi da je za Japance u davnini miš bio životinja koja živi u kuhinji, a ne u slikovnici. Na starim japanskim satovima svaki broj je bio povezan sa životinjom. I svi znaju da priče o duhovima počinju: *Bio je čas krave...*“

„Čas krave...!?“

„Tri izjutra. Gluvo doba noći. Kad duhovi izlaze u svet.“

Artur je dovršio kafu. Onda je otišao do kraja bara, zastao pored stočića s telefonom, pa se naklonio Daibu. Pošto su se vrata zatvorila za njim, videla sam ga kroz staklo kako nabacuje ranac na ramena i sjuruje se niz uzane stepenice.

Kasnio je.



Daibo je počeo da me prepoznaje. Pošto sam provela u Japanu već nekoliko meseci, konačno smo mogli i da razgovaramo. Deklamovala sam dijaloge iz *Berlicovog* jezičkog priručnika za putnike. Kad ne bih znala neku reč, pribegavala sam pantomimi da objasnim šta želim.

Između rečenica su uvek trajale duge pauze dok sam ja prelistavala priručnik. Neke bi potrajale i po minut. Daibo je čekao s druge strane šanka, neužurban, bez nestrpljenja.

Daibo je sporost voleo. Jednom je napisao da bi voleo da mu gosti zaspavaju dok im on kuva kafu. Rođen je u Ivateu, na krajnjem severu Honšua: u snežnoj zemlji. Svejedno, iako nije bio iz Tokija, Tokio je od njega stvorio to što je bio, govorio je Daibo.

Engleski pesnik Džejms Kirkap, koji je živio u Tokiju u vreme prvih ovde održanih Olimpijskih igara 1964. godine, pisao je da su kafei „način života tokijskih studenata, koji u njima uče, pišu pisma, telefoniraju, pa čak i spavaju“. Tokijski kafei su bili kao londonski klubovi u doba doktora Džonsona, samo ste morali da pazite na „lažnjake, i Japance i zapadnjake“, koji vrlo savesno pišu pesme ili „planiraju 'smele' izložbe“. Što je prilično nefer zamerka kad se ima u vidu da potiče od jednog pesnika.

Daibo je dorastao do punoletstva u jednom od tih džez kafea iz šezdesetih godina, kad su po svojoj tihoj

zamračenosti kafei počeli da podsećaju na hramove. Daibov kafe, mada je posedovao mir i svedenost nekakvog zen hrama, imao je izvesnu velikodušnu atmosferu praštanja. Kod Daiba nije bilo nimalo one sudijske strogosti kao kod majstora za kafu u legendarnom *Kafe de l'Ambru* u Ginzi. Za tog čoveka se pričalo da je bez ikakvog upozorenja izbacivao iz kafea svakoga ko se drzne da uz sveti napitak zatraži mleko ili šećer.

Kafei su, pisao je Kirkap, jedna od retkih demokrat-skih institucija u Japanu, zato što su otvoreni za sve. U Daibovom kafeu neki slavni slikar može da sedi pored srednjoškolke koja je pobjegla od kuće, dirigent Seidi Oza-va pored plesačice flamenka, direktor marketinške firme pored prodavca s buvljaka. Daibo je svakog isto usluživao.

Gosti već ionako moraju stvarno da se potrude da pronađu njegov kafe, govorio je Daibo, a široki bulevar Aojama dole ispod kafea bio je sam po sebi dovoljan haos. Neka se čovek popne uz njegove uzane stepenice, sedne i skine oklop koji je gradio čitave nedelje, ili čak čitavog života.

Ako ih pustiš na miru i napraviš im valjanu kafu, govorio je Daibo, ljudi će se polako, blago, vratiti onome što zaista jesu.

日本橋

Nihonbaši

Za sve vreme vladavine Tokugava Nihonbaši je bio nulta tačka od koje su se merila sva rastojanja u carstvu i kroz Nihonbaši su prolazile sve zvanične povorke koje su dolazile na dvor šogunâ ili s njega odlazile.

Teodor Bestor